

SAMU ISTVÁN
**SZAKIRODALMI MÉRFÖLDKŐ A TERÜLETI TŐKE
MAGYARORSZÁGI KUTATÁSÁBAN**

A területi tőke és a magyarországi dimenziói

Dombi G., – Horváth Á., – Kabai G., – Fodor-Kun E., – Oláh M., –
Sápi Z., – Szabó P., – Tóth Balázs I.

A Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány, Balatonfüzfő 2017.

Rendkívüli feladatra vállalkozott az interdiszciplináris kutató csapat (amely közgazdászokból, geográfusokból, szociológusokból, kulturális antropológusokból, politológusokból tevődik össze), amikor az OECD által két évtizede megfogalmazott, a térbeli jelenségek okaira és magyarázataira, helyzetképre vonatkozó elképzelésekkel indította a területi tőke hazai dimenzióinak vizsgálatát. A területi tőke sokdimenziós problémakör, kutatása szellemi és újszerű kihívás. A társadalmi folyamatok térbeli jelenségeit és törvényszerűségeit vizsgáló kutatókat azok a mélyben megbúvó oksági kapcsolatok megismerése mozgatja leginkább, melyeket egyértelműen meghatározni, megragadni nem, vagy csak innovatív eszköztár segítségével sikerülhet.

A vizsgált kötet célja a területi tőke fogalmának értelmezése, a jelenség kutatás módszertani oldalának feltárása, valamint önálló kutatások végzése a hazai települések, térségek területi tőkéjének témakörében.

A kutatók a könyvben a 2015-ig felgyülemlett tapasztalataikat foglalják össze. A könyv bevezetőjében indoklásuk szerint erre azért van szükség, mert a munkájuk során tapasztalták, hogy a gazdasági, társadalmi egyenlőtlenségek és folyamatok hagyományos, főként materiális mutatókat alkalmazó eszközökkel történő térbeli megjelenítése az esetek jelentős részében eltér az egyéb forrásokra, vagy szakmai, de akár a laikus intuíciókra épülő tapasztalatoktól. A kutatók nem véletlenül tették példaként a kötetbe az egyik vizsgált területet, a Balaton térségét, ugyanis

ott a legszembetűnőbb, hogy bár az utóbbi évtizedek materiális indikátorral mérhető gazdasági eredményei és társadalmi jellemzői országos összehasonlításban nem oly kedvezőek, ugyanakkor a régió máig sokak számára irigylett térsége maradt a vidéki Magyarországnak, köszönhetően azoknak az immateriális elemeknek, amelyek a háttérben „dolgoznak” és példaértékűvé teszik több szempontból a régiót.

A kötet hat fejezetből áll, és egy angol nyelvű összegző fejezetből. A kiadvány a területi tőke kutatás szakirodalmi mérföldköve, hiszen ilyen komplex kiadványt még nem adtak ki a területi tőkével kapcsolatosan Magyarországon.

Az első fejezetben a térbeliség, tőkefajták és a területi tőke fogalmát boncolgatják a szerzők interdiszciplináris megközelítéssel. Több tudomány bevonásával, azoknak szakirodalmi magyarázatával hasonlítják egymáshoz a definíciókat, determinizmusokat. Elégé átlátható és könnyen olvashatók ezek a fogalmi és összehasonlító interpretációk.

Mivel a könyv különféle tudományok megközelítésében a területi tőke fogalmának rendkívül szerteágazó ismertetését mutatja be, ezért az a célkitűzés, amely az első fejezetben megfogalmazódott, azaz, hogy a területi tőke munka során használt definícióját megfogalmazza, továbbá bemutassa pozícióját a területi kutatások nomenklatúrájában – ezzel segítve a projektkérdések vizsgálatának operacionalizálását – kevésbé teljesült, lehet, hogy az olvasó számára nem válhatott egyértelművé maga a definíció, mivel nem is egyértelmű.

Az első fejezet második felében a tudományos nomenklatúrában már korábban használatos, a területi tőkéhez erősen kapcsolódó fogalmakat értelmezik a szerzők, valamint a területi tőke gyűjtőjellege miatt felsorakoztatják és értelmezik a különböző tőkefajtákat és azok tényezőinek csoportjait.

A kiadvány második részében a szekunder kutatás keretében, szakirodalmi feltárás révén a területi tőke kutatások eredményeit foglalják össze.

Ebben a fejezetben a szerzők a területi tőkeelméletet próbálják igazolni a szakirodalomban megtalálható tőkeelméletek alapján. Amiben rendkívül pozitív ez a munka, hogy magyarországi léptékben először mutat be saját módszertani kereteket, és új kutatási kérdéseket is megfogalmaz.

A harmadik fejezetben feltárják a területi tőke megjelenését a területpolitikában. Összehasonlítási alapul az Európai Unió és Magyarország regionális politikai irányvonala szolgál. A harmadik fejezetből kiderül, hogy az elmélet és a gyakorlat nem tölti be teljesen azt a szerepet, amit elvártak a kutatók.

A negyedik részben magyarországi területi tőke település-, és részben járás szintű elemzéseit találhatók, a szerzők saját kvantitatív kutatási eredményeik alapján. Ebben a részben a szerzői csapat módszertani alapot is nyújt a jelenségek vizsgálatához. Kiválasztott indikátorokra alapozva faktor- és klaszterelemzést mutatnak be, amelynek révén feltáruhnak a területi tőke hazai jellemzőit. A mintázatba nem illeszkedő mutatókat transzparens eljárások keretében eltávolították, így végül 77 mutatóval készült el az elemzés. A faktor- és klaszteranalízis egyik legfontosabb következtetése, hogy a területi tőke települési szintű immateriális összetevői (kapcsolati, humán, társadalmi, illetve kulturális tőkeelemek) nagymértékben árnyalják az országos területi mintázatot, így a területi tervezésben, programozásban és monitoringban jóval nagyobb szerepet indokolt adni az immateriális tőkeelemeknek. A klaszteranalízis általánosságban jól kirajzolja az országos térszerkezetet, a közismert strukturális anomáliákat és problémákat (pl. a képzettség hiánya, az internet elérhetőség hiányosságai, az egészségügyi ellátás és oktatás jellemzői). Az eredmények értelmezhetőségét segítette volna, ha mind a materiális, mind az immateriális tőkekomponensekből kialakított klasztereket megnevezték volna.

A szerzők valószínűleg az átláthatóság és követhetőség érdekében, az olvashatóság és terjedelmi szempontok ellenére az alkalmazott módszertant és elemzéseket elég részletesen prezentálják. Ez azt jelenti, hogy a modellalkotástól egészen az eredményekig elvezetnek minket a szerzők.

Az eddigi ilyen jellegű magyarországi szakirodalmi munkák sok esetben mellőzik a módszertani lépések bemutatását.

Visszatérve a vizsgálati módszerekhez, nem várható el, hogy minden ilyen település oksági viszonyrendszerét mélységében vizsgálja a kutatás, azonban elképzelhető, hogy pontosan ezen kiugró településeknél azonosíthatók olyan endogén jellegzetességek, melyek éppen arra a kérdésre adhatnak választ, hogy mi az az adott téregység miliójében, amelytől az egyedi struktúra létrejöhet. Így – akár esettanulmány-jelleggel – indokolt lehet az eredmények további, a helyi specifikumokat konkretizáló továbbvitele. A szerzők szerint az elkészült modell lehetőséget ad arra, hogy abból települési, járási szintű mélyfúrások készülhessenek.

Az ötödik részben kvalitatív kutatások eredményei alapján bemutatják a könyv szerzői a területi tőke társadalmi dimenziójának különbségeit két balatoni járás esetében. Ebben a fejezetben érzékelhetjük igazán, milyen „jelentéktelennek” vélt tényezők állnak a háttérben egy – egy térség gazdasági teljesítménye mögött.

A megjelent kötetben az eredmények szemléletesebb megjelenítését az is erősíti, hogy a mellékletben számos színes térkép, ábra található, amelyek a települési és a járási tőkekomponens értékeit is közlik.

A munkát a témához kötődő gazdag irodalomjegyzék zárja.

A recenzió legvégére hagytam a kötet egyik legkönnyebb megközelítési aspektusát: elismerő szavakkal kell megnyilatkoznom a borítóról. A kötet fogalmaiból felépített stilizált hegyek – oszlopok, egyúttal a felhalmozott tőkét jelképezik, melynek változását a hegyoldal porladása jeleníti meg. A borító grafikai kivitelezése kifejezetten újszerű, modern, nem a tudományos irodalomban megszokott sematikus képi világot alkalmazza, inkább progresszív, korszerűen tudományos. De természetesen nem ezért érdemes elolvasni e könyvet. Hasznos és tanulságokban bővelkedő olvasnivalója lehet a területi tőke kutatóinak, az új szemléletű elemzési irányzatok iránt érdeklődő regionális elemzőknek, a térbeli folyamatok, jelenségek ok-okozati összefüggéseivel foglalkozó geográfusoknak, köz-

gazdászoknak, szociológusoknak, politikusoknak, a területpolitika és a széles körben értelmezhető társadalmi-gazdasági szakpolitika döntéshozóinak és döntéshozóinak.

Mivel a kutatás sok aspektusból közelítette meg és dolgozta fel a területi tőke jelenségét, akár szemelvényenként is, feltétlenül ajánlott a kötet oktatási célú felhasználása, elsősorban a területfejlesztés, a regionális elemzés, a regionális és általános közgazdaságtan, valamint a szociológia és kulturális antropológia területén. A fentiekén túl pedig, jövőbe tekintés gyanánt fel kívánom hívnom a figyelmet arra, hogy e kötet számos kaput nyitott ki azon az úton, ami oda vezet, hogy megtudjuk, „mi van körülöttünk a levegőben.” Azonban az igazán különleges válaszokhoz – amennyiben lehet ilyet találni – jó néhány további, hasonló szemléletű, e könyv tanulságait felhasználó, innovatív kutatói-elemzői munkára, valamint mindezt támogató szakpolitikai akaratra lesz szükség.